

Irina Surina
Anna Suchocka
Akademia Marynarki Wojennej

WARTOŚCI JAKO CZYNNIK KSZTAŁTOWANIA SIĘ „ŻYCIOWEGO ŚWIATA” MŁODZIEŻY

STRESZCZENIE

Artykuł porusza problemy „życiowego świata” młodzieży poprzez badania orientacji na system wartości. Życiowy świat jako całokształt preferencji, ocen, znaczeń i społecznego doświadczenia jest złożonym i stosunkowo zmiennym tworem, który istnieje w reżimie chaosu uwarunkowanym zewnętrznymi oddziaływaniami. Uporządkowanie w nim jest możliwe wskutek działania „porządku podporządkowywania” przez zarządzające parametry, do których odnoszą się: społeczne zachowania, wariant wyboru działania, opinia publiczna itd. Wskutek tego organizacja życiowego świata staje się możliwa do kierowania. Badanie orientacji na określony system wartości pozwala nie tylko przewidzieć zachowanie się młodzieży, lecz również je regulować.

Słowa kluczowe:

młodzież jako obiekt społeczny, „życiowy świat”, wartości młodzieży.

Pojęcie „życiowy świat” — Lebenswelt — zostało wprowadzone do teorii komunikacyjnego działania przez J. Habermasa, a oznacza ono „świat działania, wspólny dla nas wraz z innymi ludźmi” i tworzy bazę dla życiowego doświadczenia jednostki¹. Według J. Habermasa wspólnota „życiowego świata” składa się z uprzednio nabytego zasobu wiedzy zgromadzonego w kulturze, a przede wszystkim w języku.

Teoria komunikacyjnego działania opisuje rozwój „życiowego świata” w trakcie ewolucji polegającej na rozwoju kognitywnych zdolności człowieka. J. Habermas porównuje mitologiczny i nowoczesny sposób rozumienia świata i twierdzi, że

¹ Zob. J. Habermas, *The Theory of Communicative Action*, Heinemann, London 1984; tenże, *Teoria działania komunikacyjnego*, PWN, Warszawa 2002.

różnica między nimi polega na różnicy pomiędzy systemami pojęciowymi, w których jednostka sama interpretuje świat. Istniejące systemy poglądów na świat są dwojakiego rodzaju — mitologiczne („zamknięte”) i nowoczesne („otwarte”)². Oprócz tego właśnie nowoczesne rozumienie świata bazuje na analitycznym podziale współczesnego świata na obiektywny, subiektywny i społeczny, co powoduje, że jest on bardziej racjonalny.

W swojej istocie „życiowy świat” formuje się w życiu codziennym, czemu towarzyszy nabycie społecznego doświadczenia, które zmienia się zgodnie z duchem konkretnego historycznego okresu rozwoju społeczeństwa. Od samego początku takie formowanie następuje w wartościująco-orientacyjnych sferach w procesie pierwotnej socjalizacji. Dopiero w ślad za tym, wraz z poszerzeniem społecznego otoczenia, nabyciem i zróżnicowaniem doświadczenia społecznego, zmianą intensywności społecznych współdziałań, zwiększeniem mobilności rozmaitych wartościująco-orientacyjnych sfer, „życiowy świat” zmienia swoją konfigurację, samoorganizuje się, odpowiednio zmieniając się w przestrzeni, czasie, a także w wymiarze wartościująco-normatywnym.

Jak uważa Habermas, życiowy świat jest racjonalny, lecz nie pierwotnie, ponieważ ma wiele irracjonalnych charakterystyk. Utrzymuje w sobie „wewnętrzne potencje racjonalizacji”, które następnie przejawiają się w społecznym rozwoju. Według Habermasa racjonalizacja „życiowego świata” pozwala zobaczyć społeczne zmiany, społeczne patologie w rodzaju wykrzywionych komunikacji oraz koordynować społeczne działania ludzi, a zróżnicowanie jego struktury skierowane jest na odtwarzanie kultury społeczeństwa i osobowości.

„Życiowy świat” młodzieży jest zrozumiały tylko dla przedstawicieli „swojej” społeczności, ponieważ bazuje on na uznawanych systemach pojęć (przede wszystkim „swojej” subkultury), co powoduje, że jest zrozumiały i rozpoznawalny. Właśnie młodzież budzi największe badawcze zainteresowanie. W nowoczesnej nauce istnieje mnóstwo definicji młodzieży. Jest to związane z pozycją i właściwością przedmiotowego obszaru tej lub innej nauki i ze specyfiką kąta widzenia, z którego młodzież jest rozpatrywana. Opierając się na szerokości widm podejść, można wydzielić komponenty, które mogą być włączone w integracyjne określenie młodzieży. Do nich zaliczamy: wyjaśnienie specyfiki młodzieży jako społeczno-demograficznej grupy, ustanowienie czasowych granic i społeczno-psychologicznych właściwości młodzieży, określenie właściwości społecznego statusu, funkcji ról i społeczno-kulturowego zachowania się młodzieży, ustanowienie systemowej jakości procesu

² И. А. Громов, А. Ю. Мацкевич, В. А. Семенов, *Западная теоретическая социология*, СПб.: Изд-во „Ольга”, 1996, s. 242.

socjalizacji jako sposobu adaptacji młodzieży do społecznych warunków i jednocześnie przejaw indywidualizacji, samookreślenie, samoidentyfikację młodzieży jako specyficznej grupy. Wymienione cechy pozwalają rozpatrywać młodzież w jedności obiektywnych i subiektywnych jej charakterystyk.

Niewątpliwie we wszystkich tych podejściach wyjaśniają się i charakterystyki, i specyfika młodzieży. Z naszego punktu widzenia nowoczesna młodzież to grupa społeczna odtwarzająca określoną jednolitość, to pewien obiekt społeczny. Ma ona swoje (ruchome) granice wiekowe, jest jej przypisana subkultura wyrażająca się przede wszystkim w obecności określonego aksjonormatywnego systemu lub jego całokształtu. Młodzi ludzie znajdują się na określonym etapie socjalizacji, mają specyficzny status społeczny, szczególnie „przedmiotowy i symboliczny świat codzienności”, tryb życia i styl zachowania, tj. swój „życiowy świat”.

W związku z powyższym możemy określić młodzież w następujący sposób: jest to grupa społeczna w wieku od 15 do 30 lat (choćby skala ta być może szersza), mająca wysoką ruchliwość społeczną, charakteryzująca się całokształtem aksjonormatywnych systemów i mająca wspólne ramy społecznego rozwoju, które są uwarunkowane konkretnym okresem historycznego rozwoju społeczeństwa.

„Życiowy świat” młodzieży jest zmienny na skutek zmienności wyznawanego światopoglądu. Jest to uwarunkowane wpływem „zewnętrznych znaczeń”. Innymi słowy „życiowy świat” młodzieży dzieli się, według J. Habermasa, na świat subiektywny, obiektywny i społeczny. Pod pojęciem „świat społeczny” rozumiemy świat, który ze względu na swoją treściową istotę odpowiada przestrzeni społecznej młodzieży. Właśnie tu jest możliwe wyodrębnienie świata obiektywnego i subiektywnego. Subiektywny świat młodzieży jest rozumiany jako świat młodych, zbudowany na zrozumieniu przez społeczność młodych samych siebie, na „swoich” własnych poglądach, na rozumieniu świata, kultury, co w efekcie oznacza, że jest to samoorganizująca i samorealizująca świat wielkość, a w istocie — „świat sam w sobie”. Obiektywny świat młodzieży to z kolei „świat”, który istnieje „poza” społecznością młodych (poza jej granicami), lecz równocześnie dany „świat” ludzi młodych stawia obok siebie, mierzy i porównuje „świat wychodzący poza granice samego siebie”³.

Procesy ewolucyjne młodzieży dają możliwość światom subiektywnemu i obiektywnemu skrzyżowania się w ramach jednolitej przestrzeni społecznej. Subiektywny świat jest bardziej skupiony w społeczno-psychologicznym sensie. Jednakże jest on zmienny, podobnie jak świat obiektywny. Zmienność subiektywnego świata opiera się

³ И. А. Сурина, *Ценности. Ценностные ориентации. Ценностное пространство*, ИМ, Москва 1999, s. 57.

na komunikacyjnym działaniu i prowadzi do zrozumienia zmienności przez młodzież „siebie” w przestrzeni społecznej, a także do zmiany światopoglądu jako całości. Przy tym komunikacyjne działanie oznacza równocześnie strategiczne, normatywne i dramaturgiczne działanie (za J. Habermasem).

Subiektywny i obiektywny świat warunkują się nawzajem i wpływają jeden na drugi. Wzajemne oddziaływanie danych światów zachodzi na zasadzie komunikacyjnego wpływu, co określa wariacyjność społecznej zmiany młodzieży. W przypadku silnego oddziaływania subiektywnego świata młodzieży na elementy obiektywnego świata właśnie „obce” grupy są doprowadzane do maksymalnie niezrównoważonego stanu, a zatem do określonego rodzaju społeczno-kulturowego chaotycznego stanu. Tak więc zachodzi konieczność, aby pokonawszy punkt bifurkacji, znaleźć takie parametry społeczno-kulturowego sterowania (i wykorzystać je, przede wszystkim w obiektywnej przestrzeni), aby ustanowić względną stabilność i „kulturową (życiową) równowagę” zapewniającą jak najbardziej bezpieczne społeczne funkcjonowanie młodzieży (i na odwrót). Jednakże komunikacyjne działania, zarówno wewnątrz jednego ze światów, jak i między nimi, mogą być wypaczone. Rodzi to społeczne patologie w społeczeństwie jako całości i w grupach młodzieżowych.

„Życiowy świat” młodzieży charakteryzują się „swoim” specyficznym, czyli kulturowym kształtem. Ł. G. Ionin pisze, że życiowa forma to sposób satysfakcji potrzeb; instytucje, regulujące wspólne życie i normy zachowania się w odniesieniu do cudzego⁴. „Życiowe formy — to nie jakieś pozatymczasowe moralne normy, a historycznie zmienne i historycznie wyszczególnione przepisy postrzeżenia, sądu i zachowania się”⁵.

Świat ten w swojej istocie to heterogenne, złożone i otwarte społeczne tworzenie z wyrażonym periodycznym istnieniem chaotycznego reżimu. Uporządkowanie w nim kształtuje się wskutek działania „porządku podporządkowywania” przez zarządzające parametry — zmiany wielkości wektorów rozwoju społecznych pól systemów statusów, czasów i bifurkacji. Parametrami porządku mogą być społeczne zachowanie się, wariant wyboru działania, opinia publiczna itp. Zgodnie z czasem i przestrzenią dają one możliwość prognozowania zachowania się ludzi i rozwoju życiowego świata społecznej wspólnoty.

„Życiowy świat” młodzieży odbija obraz świata, który my pojmujemy jako zwarte pojęcie globalnego obrazu świata leżącego u podstaw światopoglądów człowieka (lub grupy) reprezentującego istotne właściwości i cechy świata w jego rozumieniu, będącego rezultatem przede wszystkim jego społecznej aktywności. Obraz

⁴ Л. Г. Ионин, *Социология культуры*, М.: Логос, 1998, s. 172.

⁵ Tamże, s. 173.

świata jest dualistyczny w swojej istocie. Istnieje jak niematerialny element świadomości i życiowej działalności człowieka oraz w rodzaju materialnych śladów, które pojawiły się w rezultacie życiowej działalności człowieka. „Odciski” obrazu świata mogą ukazać się w języku, gestach, modzie, sposobach zarządzania gospodarką, społeczno-kulturowych stereotypach zachowania się ludzi i rzecz najważniejsza — w systemie wartości społecznego subiekta.

„Życiowy świat” młodzieży jako społecznej wspólnoty znajduje się wciąż na etapie poszukiwania stabilności (w umowach oddziaływania na niego zmian społecznego rozwoju) w celu realizacji społecznych potrzeb młodych ludzi. Przekształcenia, odbywające się we wszystkich obszarach życia społecznego, doprowadzają do stopniowej zmiany postrzegania przez młodzież otaczającej rzeczywistości, a struktura „życiowego świata” uwarunkowana jest przez obiektywne i subiektywne zróżnicowanie pojęć o rzeczywistości i spostrzeżeniach życiowych zdarzeń na poziomie osobowości i społecznej wspólnoty.

Organizacja „życiowego świata” jest zarządzająca i określa się ją jako reakcję na wydarzenia, w rezultacie których odbywają się procesy rekonstrukcji i zmiany „życiowego świata” wskutek oddziaływania społecznych zmian za pośrednictwem regulacji, koordynacji i porządkowania jego elementów. Ważną rolę odgrywa w tym system orientacji wartości.

Według K. Valaskakisa cytowanego przez M. Ejsmant i B. Kosmalską w skład systemu wartości „(...) wchodzi przekonania, ideały i preferencje. Przekonania obejmują uważany przez jednostkę za prawdziwy pogląd na świat, wyjaśniają, jaki jest przyjęty przez jednostkę porządek materialny i moralny świata. Ideały pozwalają na ustalenie kryteriów tego, do czego się zmierza, co moralne, piękne i godziwe. Preferencje przejawiają się zaś w manifestowaniu na zewnątrz akceptacji czy sympatii wobec pewnych zjawisk, sytuacji, przedmiotów bądź stanów rzeczy”⁶.

Wśród młodzieży można zauważyć, że wybierane i cenione przez nią wartości warunkują jej stosunek do otaczającego świata oraz stanowią czynnik rozwoju poznawczego. Wobec tego można powiedzieć, że „wartości tkwiące w obiektywnej rzeczywistości mają moc wołania ku sobie. Są rzeczywistością orientującą człowieka «ku» komuś lub czemuś”⁷. Młodzież wybierająca i wierząca w pewne wartości odkrywa, poznaje i przeżywa rzeczywistość. Wobec tego wartości, które wybiera i w które wierzy, są czynnikiem pobudzającym jej aktywność życiową, pomagającym

⁶ M. Ejsmant, B. Kosmalska, *Media, wartości, wychowanie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 79.

⁷ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, Wydawnictwo Jedność, Lublin — Kielce 2003, s. 30.

jednostkom w prawidłowym uczestniczeniu w życiu społecznym. „Wartości odgrywają ważną rolę w kreowaniu tożsamości człowieka, rozumianej jako kompetencja do działania, do rozwiązywania problemów. Pozwalają jednostce na doświadczenie sensu i znaczenia własnej podmiotowo-osobowej egzystencji”⁸.

Orientacje wartości występują jako zarządzający parametr organizacji funkcjonowania społecznego i „życiowego świata” młodzieży. Zajmując wyższy poziom hierarchii dyspozycji, regulują one społeczne zachowanie się, a także kształtują na podstawie kognitywnych i emotywnych komponentów postrzeżenie społecznej rzeczywistości poza „życiowym światem”, tj. przy współdziałaniu z innymi agentami. Orientacje wartości mogą być różnie skierowane. Jeżeli wektor orientacji na system wartości zgadza się z ogólnie przyjętym, to w określonych społecznych warunkach i pod wpływem społecznych oddziaływań mogą zdarzyć się zmiany w życiu społecznym agenta, z kolei przy obecności „specyficznych orientacji i wartości” może pojawić się przeszkoda, która wywoła blokadę⁹.

W życiu społecznym występują nie tylko różnie skierowane systemy wartości (według jakościowych charakterystyk czy orientacji), lecz również normatywne podstawy życia społecznego. Zderzenie różnie skierowanych orientacji systemów wartości w ramach jednego segmentu społecznej przestrzeni może doprowadzić do społecznych sprzeczności lub nawet konfliktów. Podstawą podobnej sprzeczności jest brak akceptacji orientacji wartości. Zgodność, konsensus w ramach systemów wartości doprowadza w ostateczności do konwergencji lub połączenia wartościujących podstaw organizacji życia społecznego różnych agentów. W najbardziej jawnym rodzaju podobną konwergencję można prześledzić w społecznym życiu młodego człowieka znajdującego się w polikulturowym środowisku.

Orientacje wartości jako zarządzające parametry dają możliwość podtrzymywania „granic życiowego świata” i jego wewnętrznego nasycenia. Prócz tego występują wskaźniki stopnia jednakowości „życiowych światów” i tempo światów. Agenci zamieszkali w ramach jednorodnego tempa świata mają z zasady podobne po rekrutacji systemy wartości (analogiczne w „jądrze”) i jednakową orientację na nie. Ich działania są jednokierunkowe i sprzężone.

Zbudowanie podobnych światów społecznego życia możliwe jest na podstawie analogicznych umów życia oraz ogniskowego odbicia wartości i orientacji na nie. Transmituje się je i oddaje z pokolenia na pokolenia, na przykład w rodzinie. Rodzice nie tylko wychowują dzieci według określonych wartości, lecz również przekazują im obraz, styl i normatywną postawę życiową. Na podstawie tego formułują się wymogi i żądania wobec dzieci, aby postępowały zgodnie z przyjętymi normami,

⁸ Tamże, s. 31.

⁹ И. А. Сурина, wyd. cyt., s. 111.

odpowiednimi rodzinnymi wartościami. „Rodzicielski świat” kształtuje w dzieciach nie tylko stereotypy zachowań, lecz obrazy myślenia i uświadomienie otaczającej rzeczywistości, zadaje także wartościujące i szczytowe znaczenia realnych zdarzeń, określając granice „życiowego świata” i tempo świata dziecka. Te znaczenia oddają się i transmitują przez dzieci we własnym „życiowym świecie” na danym odcinku biografii.

Jednak całkowicie jednakowych „życiowych światów” być nie może. Są one podobne na podstawie jednakowego „jądra” wartości i skierowanych w tym samym kierunku orientacji na nie. Zmiana organizacji „życiowego świata” w ramach społecznej przestrzeni możliwa jest na podstawie dyfuzyjnych procesów, wskutek których odbywa się wzajemna wymiana, rozpowszechnienie i wprowadzenie różnych (innych) wartości i orientacji na nie, zmiana wartościujących i szczytowych znaczeń zdarzeń społecznej rzeczywistości. Dyfuzyjne procesy mogą powstawać także między różnymi „życiowymi światami” jako rezultat ich współdziałania i zderzenia. Prócz tego zmiana organizacji „życiowego świata” może odbywać się w rezultacie jego zderzenia z różnymi przypadkami (np. wahaniami społecznego rozwoju). W tym sensie przypadkowość może nieść z sobą określone skutki, zarówno te przewidywane, jak i te niemożliwe do przepowiedzenia.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że „życiowy świat” zależy od społecznego postrzegania świata, od organizacji życia i społecznych struktur. Zmuszony jest podlegać im i dostosowywać się do ich zmian. Jest skierowany na podtrzymywanie indywidualnej i społecznej identyczności, organizując działania indywidualów na podstawie przyjętych przez nich wartości.

„Życiowy świat” w określonym tymczasowym kontinuum chroni swoje niepowtarzalne i unikatowe właściwości — system wartości, styl myślenia, światopogląd. W związku z tym badanie „życiowego świata” może służyć jako uzasadnienie budowania „życiowego świata” młodzieży oraz uzasadnienie funkcjonowania systemu wartości, jego roli i znaczenia w zmienności młodzieży jako społecznej wspólnoty, a także do regulowania życiowej drogi młodzieży poprzez orientacje wartości.

VALUES AS FACTOR IN ‘MOULDING WORLD’ OF YOUTH

ABSTRACT

The article centres on the moulding the youth's 'real world' through reliance on the system of values. The real world as a unity of preferences assessments and social experience is a complicated

and variable entity which exists in the chaos conditioned by external influences. Its ordering is made possible by the 'order of subordination' through a member of prevalent parameters which include social behaviour, choice of activities, public opinion etc. As a result, moulding the real world becomes a process which can be guided. Orientation on a specific system of values makes it possible to foresee and regulate the behaviours of the younger generation.

Keywords:

the youth as social object, 'real world', youth's values.

Recenzent prof. dr hab. Jan Maciejewski